
A lingua galega e a TVG.

Situación actual e propostas para unha nova política lingüística (I)

X. ANTÓN L. DOBAO
Asesor lingüista da TVG

0. INTRODUCCIÓN

No mundo contemporáneo, a preponderancia e o prestixio das comunicacións escritas propias doutras épocas víronse desprazadas polos novos sistemas audiovisuais de comunicación (Cf. Marí, 1992: 109).

A constatación deste feito obríganos a recoñece-la importancia dos medios audiovisuais de comunicación para calquera modelo de política lingüística que se aplique en calquera comunidade. Como noutro momento sinalabamos (Cf. L. Dobao, 1990: 247-259), a televisión non é un instrumento neutral; é un instrumento que se pode empregar nun sentido negador das culturas e das linguas minorizadas ou nun sentido normalizador. Neste momento histórico, cando por moitas razóns que non veñen ó caso coidamos que a pervivencia da TVG como medio público está en perigo, é precisa unha reflexión ó redor do noso medio de comunicación público nun proceso necesario de normalización lingüística.

O medio de comunicación máis importante de Galicia, a TVG, ten xa case oito anos de vida. Ninguén pode negar hoxe as súas potencialidades normalizadoras. Ora ben, despois de todo este tempo é hora de iniciar unha análise sobre o camiño andado e sobre o que queda por andar. Débese ter en conta que a importancia que se lle dá á televisión no deseño de políticas lingüísticas a penas se confrontou con estudos baseados na recollida de datos e na súa análise. No caso da TVG, a penas houbo calas en aspectos concretos da relación entre a lingua e o medio. Carecemos de datos que nos dean unha visión da función da TVG no proceso de normalización. Hai un traballo pendente para a sociolingüística galega.

O obxecto de estudo do presente traballo é a lingua na súa relación cos medios de comunicación, en concreto coa TVG; é dicir, a situación da lingua galega no funcionamento interno dunha entidade concreta e a súa proxección na sociedade galega. Partindo dunha análise

da relación entre a lingua e a TVG, tentamos elabora-las guías para unha política lingüística con incidencia nas políticas lingüísticas que se deseñen para Galicia.

Cómpre, por tanto, definir unha política lingüística global para a TVG e desde a TVG para a sociedade; mesmo aínda que a finalidade das actuacións non fose outra que un correcto emprego da lingua galega na TVG. Os responsables técnicos da lingua, os asesores lingüistas, non poden obviar actuacións normalizadoras porque, como mínimo, van ser necesarias para crea-las mellores condicións de desenvolvemento dos traballos técnicos. Como sinala Cabré i Castellví:

"as accións sobre o status da lingua son tan importantes ou máis cás actuacións sobre o código (Cf. Cabré i Castellví, 1991: 145).

Para levar a cabo calquera política lingüística na TVG cumprirá a creación dun Servicio de Normalización Lingüística (SNL). A formulación deste SNL preverá actuacións programadas sobre o *estatus* e sobre o *corpus*.

Para elaborarmos unha proposta de estrutura e de funcións dun SNL para a TVG precisamos partir dunha análise da relación actual entre a lingua e o medio. Tentaremos analizar esa relación nas seguintes páxinas, sempre segundo os obxectivos dunha política lingüística normalizadora para o medio e desde o medio para a sociedade.

O traballo que presentamos neste número é a primeira de dúas entregas. Nesta, tentaremos analiza-la actual relación entre a lingua e a TVG. Na segunda, propoñerémo-la creación dun Servicio de Normalización Lingüística para a TVG e intentaremos defini-las súas funcións e a súa estrutura.

1. A LINGUA E A TVG. CUESTIÓNS DE TERMINOLOXÍA

O concepto de *normalización* presenta, segundo Rafael Ninyoles, dous significados. O primeiro define un proceso consistente en darlle normas a unha lingua, en modelala, en codificala. O segundo define o proceso mediante o cal se pon ou se restitúe ó nivel normal a lingua que lle serve de expresión a un grupo lingüístico (Cf. Ninyoles, 1991: 105). Cando falamos de *normalización lingüística* referímonos a un proceso complexo de actuación sobre dous aspectos da relación entre a lingua e a sociedade. Falarmos da incidencia normalizadora da TVG implica, por tanto, considera-la importancia do medio desde as dúas perspectivas antes sinaladas.

Para identificarmos con máis propiedade estes dous aspectos da relación entre a lingua e a TVG, podemos distingui-los significados antes referidos mediante as denominacións *normativación* e *normalización* respectivamente (Cf. Santamarina, LRL: 1-2). Como sinala Antón Santamarina, o concepto de *normativación* vén a coincidir co de *planificación lingüística* (*language planning*), formulado principalmente por Einar Haugen (Cf. Haugen 1987: 59-64)¹.

2. A LINGUA E A TVG. O CONCEPTO DE *NORMALIZACIÓN* APLICADO Á TVG

Unha política lingüística que supere as actuais relacións entre a lingua e a TVG non se pode limitar á aplicación de criterios para a corrección lingüística. Un primeiro obxectivo do SNL da TVG e dos asesores lingüistas será implica-los profesionais nun proceso de maiores dimensións. Os profesionais son o primeiro elo dunha cadea que se inicia no SNL e remata na sociedade, e deberán asumir conscientemente esa función. Calquera actuación normalizadora na TVG debe procurar converte-la lingua propia de Galicia na *lingua de instalación profesional*² na TVG. Este feito vai incidir nos procesos de *planificación lingüística* e, como consecuencia diso, na mellora da calidade lingüística das emisións.

Unha política lingüística normalizadora na TVG debe ter en conta os mecanismos que converten unha lingua nun *símbolo de estatus* social, mediante os cales determinados grupos sociais adoptan a lingua allea como un acto de identificación cos grupos socialmente mellor considerados. En Galicia, o castelán converteuse nun *símbolo de estatus*, o que ocasionou un proceso de substitución lingüística da lingua propia por unha lingua allea. A adopción da lingua identificada cos poderosos non garante o ascenso social, pero como o propio Ninyoles sinala

¹ Creemos que o concepto de **planificación lingüística** empregado por Haugen é máis amplo có de **normativación** ó que fai referencia Santamarina. Aquel entende que os procesos de **escolla** (*selection*) e de **codificación** (*codification*) poden formar parte da **planificación do estatus** e da **planificación do corpus**, respectivamente. Con todo, posto que as accións normalizadoras teñen maior alcance cás dos procesos de **escolla** e de **codificación**, e xa que a palabra **normativación** soamente parece facer referencia a un dos aspectos do proceso de **escolla**, o de **formulación de normas** (*allocation of norms*), empregarémola denominación **planificación lingüística** para referirnos, no seu conxunto, á totalidade de procesos de intervención sobre a linguaxe, aínda que nalgúns casos, como formula Haugen, esta intervención tamén teña a sociedade como obxecto.

² Para os conceptos de *lingua de instalación* e *lingua de relación*, cf. A.B.R./F.R.F./X.F.X. (1980: 222).

"o cambio de idioma poderá converterse nun substitutivo da mobilidade social obxectiva. O cambio de idioma poderá independizarse da mobilidade social e sobrepasa-los límites impostos polo mecanismo de distanciación gracias ós *mass media*, os cales, actuando sobre os estímulos preexistentes, lle darán un sentido totalizador ó proceso substitutivo" (Ninyoles, 1991: 79).

Se coincidimos en que os *mass media* son capaces de actuar nun proceso substitutivo teremos que concordar na súa importancia para inverte-lo proceso. Daquela, o principal medio de comunicación de Galicia, a TVG, débese orientar á recuperación do prestixio social perdido para o idioma, e, consecuentemente, debe impulsar un proceso de inversión de tendencias nas actitudes e nos usos. Para iso, os profesionais deberanse implicar nun proceso de *democratización cultural e lingüística*. Será despois a propia entidade a que incida directamente na sociedade mediante programas normalizadores. A súa programación deberá:

a) facer énfase na *democratización cultural*, ligada á modernización das actitudes culturais de Galicia;

b) asumir unha función *autentificadora* da propia cultura e fuxir da asunción exclusiva das manifestacións folclóricas como cultura galega fronte ó concepto de cultura xeral ou universal;

c) reorientarse nun proceso de unificación cultural externa (promove-la toma de consciencia da unidade lingüística e cultural de Galicia) e interna (promover contidos normalizadores mediante os que se supere o prexuízo de que en Galicia conviven unha variedade lingüística "alta" (castelán) e unha variedade funcional, por tanto "baixa" (galego).

Analicémo-lo estatus actual da lingua galega na TVG. Cómpre ter en conta que só se poderán emitir contidos normalizadores³ na medida en que a situación da lingua na propia entidade sexa *normal* e os profesionais e os directivos do medio se sintan axentes implicados nun proceso de superación positiva do conflito lingüístico.

2.1. Estatus da lingua na TVG

Unha política lingüística normalizadora procura situar unha lingua en tódolos ámbitos de uso da sociedade. Nunha entidade como a TVG, débese leva-la lingua galega a tódolos ámbitos de relación e de expresión, tanto interna como externamente. Antes de propoñer actua-

³ Para a distinción entre **función normalizadora** e **función uniformizadora** da TVG, cf. L. Dobao (1990: 250-254)

cións, cómpre coñece-las dimensións que os preceptos legais lle outorgan a calquera actuación normalizadora interna e externa.

O estatus legal da lingua nos medios de comunicación públicos é aceptable. Os nosos medios públicos, a TVG en particular, nacen como instrumentos de incidencia positiva nun proceso de normalización lingüística e cultural de Galicia. Así o indica a propia *Lei de Normalización Lingüística*, que establece a participación de distintos sectores no proceso de *normalización progresiva do uso do galego*⁴. A *Lei de Creación da CRTVG* limitase a establece-la obriga da "promoción e difusión da Cultura e Lingua Galega"⁵. Como desenvolvemento destas dúas normas básicas, os *Principios xerais de programación* do Consello de Administración da CRTVG significan o argumento legal máis forte para poder desenvolver unha política lingüística normalizadora na TVG.⁶

⁴ O artigo 18 da *Lei de Normalización Lingüística* (1988: 17) di o seguinte:

"O galego será a lingua usual nas emisoras de radio e televisión e nos demais medios de comunicación social sometidos a xestión ou competencia das institucións da Comunidade Autónoma."

A única intención de oficialización do galego como lingua de uso exclusivo por parte dos medios públicos de Galicia está contida no adxectivo "usual". Como habemos ver máis adiante, o emprego do sintagma "lingua usual" na LNL vai dar pé para que se fagan interpretacións moi restrictivas ó redor do emprego da lingua propia como lingua oficial da TVG e dos medios públicos. Non estaría de máis reforza-la intención modificando a LNL, substituindo a palabra "usual" pola palabra "oficial".

⁵ O artigo 16a da LCRG, integrado na **Sección Primeira** do capítulo cuarto, referida ós **principios de programación**, establece:

"O respecto á constitución e ó Estatuto de Autonomía de Galicia e a promoción e difusión da Cultura e Lingua Galega, así como a defensa da identidade da nacionalidade galega" LC (1988: 33).

Obviamente, non é o mesmo establecer como principio de programación algo tan vago como a "promoción e difusión" da lingua que establece-lo principio dunha contribución a un proceso de normalización do uso do galego. Se a este apartado lle engadímo-lo estipulado na letra d) do mesmo artigo

"O respecto ó pluralismo político, relixioso, social, cultural e lingüístico" podemos chegar a comprobar como tales preceptos poden tamén servir para actuacións non normalizadoras que escapen do que parece se-lo espírito primario da lei

⁶ No seu Prólogo, os PXP establecen o seguinte:

"Especial papel correspóndelle á TVG (...) á hora de contribuír á normalización da lingua galega e á difusión da cultura propia de Galicia. É indubidable a influencia que a televisión e a radio poden e deben exercer de cara á difusión eficaz das vixentes normas lingüísticas que faciliten, de maneira cada vez máis normal e polo uso repetido, o dominio do idioma galego. En moitas ocasións, a simple exposición oral da linguaxe correcta servirá para ir fomentando o seu uso adecuado entre os usuarios da radio e a televisión de Galicia.

O uso natural dun idioma nos medios de comunicación mostra ó cidadán as vantaxes e aínda a necesidade de fala-la lingua materna con propiedade. O exemplo dos que a falan para comunicar ós demais o acontecer diario, crea a sensación real de que a lingua materna (...) é vehículo normal de expresión e

O estatus legal da lingua galega na TVG é aceptable desde o punto de vista da relación entre o medio e a sociedade galega. Non hai, con todo, nin un só precepto que sitúe a lingua galega no estatus de lingua de instalación profesional na TVG. Queda, por esta vía, moito camiño que andar.

2.2. Estatus interno

Unha experiencia profesional de seis anos e medio como asesor lingüista da TVG permíteme formular hipóteses verbo de usos e actitudes lingüísticas dos profesionais da TVG e a súa incidencia na función normalizadora do medio e mais na calidade lingüística das súas emisións. Unha observación atenta da realidade diaria achéganos a unha situación que xa se foi facendo de dominio público. Se ben as actitudes dos profesionais non son negativas, o uso da lingua de traballo por parte destes é escaso. A lingua galega, na TVG, posúe un estatus de *lingua de relación* para determinadas funcións. A *lingua de instalación profesional* é, na maioría dos casos, o castelán. Este feito vai influír nos obxectivos normalizadores da entidade e na calidade das emisións.

Por unha banda, a maioría das relacións dos profesionais co público, cando este contacto se establece, son en castelán. Este feito pode ter incidencia sobre o proceso de recuperación do prestixio social do idioma. O feito de ser profesional da TVG pode ter unha consideración social importante. Se coincidimos con Ninyoles en que

comunicación e segue a ser util para comunicar tanto os sinxelos acontecementos de cada día coma os conceptos máis complexos.

Se importante é a tarefa de manter unha lingua na súa autenticidade viva, de forma que non soamente sexa útil, senón que siga conservando a beleza e toda a súa riqueza de contido, non o é menos o vehículo polo que se canalice a urxente tarefa de devolver a un idioma o seu carácter xenuíno de medio correcto de expresión e comunicación.

No labor de devolver a Galicia o posto que lle corresponde no concerto nacional dos pobos que constitúen España, a Radio e a TV de Galicia secundan a tarefa de normalización da lingua, difusión da propia Cultura e defensa do patrimonio artístico e histórico do país." PXP (1986: 8-9)

Sen dúbida, esta "declaración de principios" do Consello de Administración, pese ás evidentes confusións entre *normalización* e *normativación*, é a disposición normativa máis avanzada e explícita no tocante á formulación de funcións -por tanto obrigas- dos medios públicos, en concreto da TVG.

Estes PXP do Consello de Administración reinciden na consideración da necesidade dun bo emprego do idioma galego nas normas de programación dos servizos informativos. Así:

"11) Haberá tamén nos programas informativos un coidado especial na boa utilización do idioma galego" PXP (1986: 19)

Como vemos, con todo, nin sequera os PXP, con seren máis explícitos, consagran a oficialidade da lingua galega en tódolos ámbitos de comunicación e expresión da TVG.

"para que a cuestión lingüística se converta nunha fonte de preocupación pública, cómpre que a capacidade lingüística *predetermine os ingresos, expectativas e demandas de poder e de prestixio por parte dos grupos*" (Cf. Ninyoles, 1991: 75).

comprenderemos que a relación que o cidadán medio estableza entre a profesión do seu interlocutor e o código lingüístico que emprega será fundamental para a recuperación do prestixio social da lingua propia.

Por outra banda, a instalación no castelán de profesionais que teñen relación co público mediante a pantalla significa un atranco para a progresiva implantación dun modelo de lingua para o medio.

Se ben esta análise atina na constatación dun feito innegable, sabemos que toda xeneralización corre o risco de converter verdades en falsidades. Para corroborármolas afirmacións anteriores cumpriría un estudio de usos e actitudes mediante unha enquisa.

As relacións xerárquicas tamén se producen maioritariamente en castelán. Se establecesemos unha relación entre o uso do galego como lingua de instalación profesional e a táboa de niveis salariais segundo categorías profesionais -e, por tanto, segundo responsabilidades profesionais no produto acabado-, observaríamos que, a medida que ascendemos na táboa salarial, descendemos no emprego do idioma e viceversa. É importante comprobar tamén como entre o persoal de dirección o emprego do galego a penas ten vixencia máis que cando se ven *obrigados* a cambiar de código porque o interlocutor é belixerante no emprego da lingua galega.

Nunha situación distinta atopámo-las relacións formais, tanto as horizontais coma as xerárquicas. A lingua normal nas comunicacións profesionais formais, e mesmo en calquera tipo de comunicación non oral, é o galego. Falamos de notas interiores, de partes de incidencias, de calquera comunicación escrita, das redaccións dos convenios colectivos e de distintas normas laborais, de comunicacións entre a dirección da TVG e os traballadores, de comunicacións das representacións sindicais, etc. Este feito prodúcese invariablemente entre tódolos grupos profesionais, independentemente da lingua de instalación de cadaquén, sexan traballadores ou directivos. A orixe deste feito debemos buscala nalgunhas actuacións tímidas do primeiro equipo directivo, que se encargaba de *lembrar-lles* a tódolos directivos e profesionais o carácter *oficial* da lingua galega como único idioma da TVG. Consecuentemente, era obriga de todos empregaren a lingua oficial da TVG en tódalas comunicacións formais, internas e externas. Desde aquela non se volveu producir un feito semellante.

Aínda que se poidan percibir nestes momentos algúns indicios dun movemento de inercia en sentido contrario, permanece a consciencia

de que o galego é a única lingua oficial da TVG, e como tal se usa en tódalas relacións non orais, formais ou non. Esta situación de *diglosia inversa* é, pese a todo, un punto de partida para elaborar e executar programas de normalización e planificación lingüística. Ora ben, non podemos esquecer que a lingua galega está a corre-lo perigo inminente de converterse nunha lingua ritual de residuo, só empregada en determinadas relacións.

2.3. Estatus externo

Outro aspecto importante da función normalizadora da TVG, e da CRTVG en xeral, radica na formalización das comunicacións entre a entidade e a sociedade. Os datos de que dispoñemos indícanos que non hai unha actuación coherente e planificada. Por unha banda, por exemplo, as certificacións que se lles expide ós traballadores para faceren a súa declaración do IRPF están redactadas en galego; por outra banda, as actuacións da CRTVG ante os xulgados realízanse en castelán; noutros ámbitos de relación, nin se respecta a toponimia galega oficial. Pouco se fai pola recuperación do prestixio social do idioma con estas premisas.

Un aspecto importante é o das relacións con empresas subsidiarias. Nestas relacións, a TVG presta o seu nome e a súa imaxe para que a entidade coa que colabora empregue o castelán na súa comunicación coa sociedade. Pensemos nos concursos en colaboración con *La Voz de Galicia* (o concurso Telespectacular, por exemplo, anunciado en castelán no xornal galego, que publica as bases tamén integramente en castelán); no concurso Tarxeta de Gol, emitido na TVG, en galego, en colaboración cunha empresa que edita e distribúe a "tarjeta de gol" integramente en castelán, etc. Este feito permítenos tira-las seguintes conclusións:

- a) a TVG non conta cunha política normalizadora que a obrigue a mante-la oficialidade do galego en tódolos niveis;
- b) á sociedade chégalle unha mensaxe distorsionada. Por unha banda, as emisións da TVG son en galego; pola outra, nas súas aparicións públicas a TVG adáptase ó emprego do castelán;
- c) a TVG, que debe ser un axente normalizador activo cara á sociedade, contribúe a mante-lo conflito substitutivo. Pola súa relación con outros ámbitos da sociedade, a TVG debería contribuír á súa progresiva galeguización, e non o fai. A inmovilización significa afondar na progresión do proceso de substitución.

2.4. O estatus nas emisións

O principal valor normalizador da TVG radica no feito de que nas súas emisións se ampliou e se chegou a completa-lo repertorio de roles dunha variedade lingüística reducida a variedade funcional. Velaquí está a diferenza fundamental entre a capacidade normalizadora da TVG e a da RTG⁷. Nas emisións da TVG prodúcese un feito novidoso; por primeira vez, a lingua recupera -na *ficción*- tódolos ámbitos de comunicación. Convértese, nas pantallas da TVG, nunha lingua normalizada e imprescindible para todo tipo de comunicación. Este feito serviu, despois duns primeiros tempos de lóxica estrañeza por parte do espectador, para derrubar prexuízos lingüísticos; constituíuse no principio dun proceso de democratización cultural e lingüística. O tempo, estudos sobre as consecuencias deste feito e a evolución do uso do galego hannos indicar en que medida unha televisión pode influír nunha política lingüística e ocasiona-la inversión das tendencias de substitución lingüística. Derrubouse o prexuízo lingüístico segundo o cal a lingua galega só era apta para determinados roles sociais e demostrouse que é unha variedade lingüística coas mesmas posibilidades ca calquera outra.

A desaparición de prexuízos lingüísticos é condición indispensable para o triunfo dun proceso de normalización, pero non abonda. Despois de oito anos de funcionamento da TVG vólvese corre-lo perigo de que aparezan novos prexuízos. Así se debe ve-la crecente presenza do castelán nas emisións da TVG. Chega a ocupar programas enteiros e espazos completos dentro dalgúns programas. Este feito é un indicio do perigo de que nas emisións da TVG a lingua galega se reconverta nunha variedade funcional relegada a ámbitos concretos da programación. Nestes momentos prodúcese un atraso cualitativo importante. Pode ser importante o efecto que esta presenza, por pequena que sexa, pode ter sobre o espectador. Sirva de indicador o feito de que nalgún programa o espectador, independentemente da súa orixe lingüística, emprega o castelán na emisión⁸. En xeral, detéctase unha tendencia xeral do

⁷ A maiores, neste momento, pese a unha abusiva propaganda favorable, a RTG parece estar reducindo progresivamente o repertorio de roles da lingua galega. Abóndanos con ter en conta dous aspectos importantísimos:

a) a redución sistemática -ou concentración- do núcleo de oíntes, ocasionada polas temáticas tratadas normalmente na programación (folclorización da cultura);

b) unha orde do Consello de Administración da CRTVG -que na TVG non se cumpriu-, que obriga a redactores e locutores a expresárense en castelán cando o interlocutor así o faga, a menos que este, en antena, *convide* ó profesional a falar en galego.

⁸ Isto ocorre, por exemplo, co programa *Na casa*, cun espazo de consulta do público cunha futuróloga. O emprego exclusivo, por parte desta, do castelán, obriga ó

espectador galegófono a dirixirse en castelán a un público que o escoita a través dun medio da importancia da TVG. Estes feitos deseñan dúas liñas de investigación interesantes:

a) as reaccións dos grupos sociais ante o feito televisivo, ou, noutras palabras, a incidencia dun medio como a TVG no cambio lingüístico

b) a lealdade lingüística cando o interlocutor emprega outro idioma e a incidencia que nesta relación ten a canle de comunicación

2.5. A publicidade na TVG

Nun escrito do 1 de febreiro de 1991, dirixido ó Comité de Empresa da RTG en resposta a unha preocupación deste comité pola emisión de anuncios en castelán na RTG, o Director Xeral da CRTVG evidencia os criterios da dirección sobre a relación entre a lingua e os medios públicos.

"Sobre a súa pretensión de que o Consello de Administración da CRTVG dicte normas prohibindo a emisión de publicidade 'que non fose elaborada en galego', non parece que existan as razóns obvias ás que se refire o seu escrito para xustificar tales normas. A este respecto, recórdolle tamén:

- 1.- Que a Lei 3/1983, de 15 de xuño, de Normalización Lingüística (...) di textualmente: 'O galego será a lingua usual nas emisoras de radio e televisión e nos demais medios de comunicación social sometidos á xestión ou competencia das institucións da Comunidade Autónoma'. Da redacción deste artigo (...) non se desprende prohibición algunha para que poida ser empregado calquera outro idioma, xa que se fala de 'lingua usual' pero non obrigatoria ou única.
- 2.- Que a Lei de Creación da CRTVG consagra, no apartado d) do seu artigo 16, 'o respecto ó pluralismo político, relixioso, social, cultural e lingüístico'.
- 3.- Que as normas reguladoras da emisión de publicidade na CRTVG, aprobadas polo Consello de Administración (12 maio 1986), establecen (...): 'o idioma utilizado preferentemente nos anuncios publicitarios emitidos pola RTVG será o galego; os servizos da CRTVG ou dalgunha das súas sociedades poderán traducir ó galego, sen ningún custo, os textos publicitarios que lle sexan propostos polas Axencias e Anunciantes que así o soliciten'. Esta norma non se desprende tampouco prohibición algunha para que poida utilizarse

espectador a expresarse nese mesmo idioma, pese a que o medio debería chamar á expresión en galego.

nos anuncios da Radio Galega outro idioma que non sexa o galego."⁹

O escrito alértanos ó redor dalgunhas cuestións que definen a política lingüística do medio, non só no tocante á emisión de publicidade.

A dirección da CRTVG fai unha lectura restrictiva dos preceptos legais, unha lectura discriminatória. É ilustrativa a interpretación do concepto de *lingua usual*; esta interpretación podería ser utilizada nunha política de desgaleguización do medio:

"non se desprende prohibición algunha para que poida ser empregado calquera outro idioma"

Supoñemos que non está en mente da dirección da CRTVG a emisión de espazos en portugués, en catalán, en francés, en inglés...

A interpretación do *pluralismo lingüístico* ó que fai referencia a *Lei de creación da CRTVG* é tamén restrictiva e amosa unha intención non normalizadora. O concepto de *pluralismo lingüístico* débese entender positivamente no ámbito dun proceso de *democratización cultural e lingüística* (Cf. Ninyoles, 1991: 109).

O idioma utilizado preferentemente nos anuncios publicitarios non é o galego. Pese á restricción da norma do Consello de Administración da CRTVG, a dirección da entidade incúmplea. Un estudio porcentual -cuantitativo, non cualitativo- da presenza do galego e do castelán na publicidade demóstranos que máis do 80% dos anuncios que se emiten na TVG teñen como soporte a lingua allea. Desta norma do Consello de Administración da CRTVG tampouco se desprende a prohibición de que os anuncios sexan en galego, máis ben parece haber certa intención de que a maioría o sexa.

Cómpre unha política lingüística que prescriba a necesidade de os organismos rectores da entidade implicárense en promover a presenza do galego nas mensaxes publicitarias. As medidas propostas polo Consello de Administración da CRTVG para *favorece-la* emisión de anuncios en galego son, como moito, tímidas.

No proceso de ampliación do repertorio de roles dunha variedade lingüística a publicidade pode ter incidencia na medida en que aparecen conceptos que contribúen a formar no público unha idea de *prestixio social*. O emprego dunha lingua ou doutra na publicidade terá importancia para recuperar ou non o prestixio social perdido da lingua minorizada en proceso de normalización. O feito de que a dirección da

⁹ Escrito dirixido polo Director Xeral da CRTVG ó Comité de Empresa da RTG, con número 056 de rexistro de saída, e con data do 1 de febreiro de 1991.

CRTVG explicita desta maneira a súa concepción do labor do medio no proceso de normalización lingüística obríganos a formula-la reorientación da política lingüística na CRTVG e a propoñe-la creación dun SNL, que, como órgano técnico ó servizo da política lingüística da TVG, trace os programas necesarios para volverlle á TVG o seu carácter de entidade normalizadora.

Non son as leis as que concretan os modelos de política lingüística que se deban aplicar en cada ámbito, pero o seu *espírito* debe ser referencia de actuación. A *Lei de Normalización Lingüística* é explícita cando establece que

"o galego é a lingua propia de Galicia"

co valor de exclusión que tal afirmación en positivo posúe, ou cando afirma que

"A Xunta dictará as disposicións necesarias para a normalización progresiva do uso do galego" (LNL, 1988: 11, artigo 6º, punto 4).

A partir destes presupostos, só queda facer unha interpretación en positivo das outras disposicións legais que máis directamente afectan á CRTVG. Para iso, cumprirá deseñar programas de normalización lingüística específicos para cada ámbito de actuación da TVG. Deberá se-lo SNL da TVG o encargado de elaboralos e propoñelos. A dirección da TVG, como responsable máxima da normalización no medio, terá que poñelos en práctica.

2.6. Algunhas medidas tímidas de planificación do estatus. A xeito de conclusión.

Do antes indicado non se pode tira-la conclusión de que exista unha política lingüística normalizadora na TVG. Os potenciais normalizadores do medio non poden ser esquecidos, con todo, pese á ausencia dunha política lingüística definida. Insistimos na importancia de que nas emisións da TVG se amplíe e se reconfigure o repertorio de roles dunha variedade lingüística en vías de normalización. Ese é o gran valor normalizador da TVG ata hoxe.

Sinalábase anteriormente a necesidade de traballar sobre o estatus da lingua nunha entidade como a TVG. Facíase fincapé en que as relacións entre a TVG e a sociedade galega deberían de ser normalizadoras en contidos e formas para que as funcións que implicitamente se lles encomenda ós medios públicos nos preceptos legais vixentes se leven a cabo con resultados óptimos. Posto que os responsables máximos da normalización na entidade son os directivos, da dirección xeral da

CRTVG, en xeral, e da dirección da TVG, en particular, depende en última instancia a política lingüística do medio. Sen embargo, a penas houbo medidas normalizadoras derivadas dunha política lingüística planificada. A penas podemos citar dous aspectos sobresaíntes, que en ningún caso se deben á asunción das responsabilidades por parte da dirección, senón a propostas negociadas pola representación sindical e fixadas no Convenio Colectivo de 1989, que aínda permanecen vixentes:

a) Actualmente é obrigatorio, para quen opte a calquera posto de traballo fixo ou temporal, demostra-lo dominio oral e escrito do idioma galego. Esta obrigatoriedade, fixada en convenio colectivo e desenvolta na Comisión Paritaria de Vixilancia e Interpretación para a pasada convocatoria de concurso-oposición público, converte a proba lingüística -estipulada tamén no convenio- en eliminatoria para aquelas categorías profesionais que, dunha maneira ou doutra, manteñen unha relación directa co público. Así mesmo, recoñécese a presenza, como membro de pleno dereito de títulos tribunais, dun catedrático ou doutor en Filoloxía Galega¹⁰.

b) As relacións internas e externas da CRTVG e das súas sociedades, RTG e TVG, no tocante ó emprego do idioma, débense establecer nun Regulamento interno sobre o uso do galego. A elaboración deste regulamento está pactada tamén no convenio de 1989, na disposición adicional terceira¹¹. Polo de agora, esta disposición segue incumprida.

Ata hoxe, por non haber un deseño decidido dunha política lingüística normalizadora, é difícil sinalar outros feitos que signifiquen pasos adiante neste proceso. Os dous aspectos aquí sinalados serían importantísimos para empezar a deseñar unha política lingüística se atopasemos neles continuidade e se os responsables do medio os asu-

¹⁰ Loxicamente, non se poderá avanzar en ningún sentido aplicando só medidas correctoras. O primeiro paso, sinalado nestes preceptos do convenio colectivo, é imprescindible mesmo para conseguir avanzar no proceso de fixación dunha variedade estándar para a lingua galega. Sen embargo, as expectativas foron incumpridas no tribunal que xulgaba o acceso a prazas fíxas das tres categorías profesionais máis importantes para o futuro da lingua galega na TVG: Redactores, Auxiliares de Redacción e Locutores. Director de Informativos da TVG, Director Xeral da CRTVG e Director de Recursos Humanos da CRTVG mediante votación deixaron sen valideza as cualificacións outorgadas pola especialista en lingüística galega ás probas oral e escrita dos aspirantes. Perdeuse a oportunidade de, por primeira vez, selecciona-los profesionais segundo as súas calidades.

¹¹ O convenio colectivo establece o seguinte:
"A Empresa e maila representación dos traballadores negociarán a creación dun Regulamento interno sobre o uso do galego"

misen como integrantes necesarios dunha normalización da entidade e desde a entidade para a sociedade. Non deixan de ser, sen embargo, dous aspectos anecdóticos á espera de se converteren en esteo dunha necesaria reformulación da política lingüística da TVG.

3. A LINGUA NA TVG. PLANIFICACIÓN LINGÜÍSTICA

Os aspectos ata aquí sinalados van incidir no establecemento dun modelo de lingua para a TVG. Falarmos de *planificación lingüística* na TVG implica referírmonos a un dos aspectos máis salientables da relación do medio coa sociedade galega; implica falarmos da calidade lingüística das emisións, de interferencias coa lingua coa que o galego está en contacto: o castelán.

O obxectivo da planificación lingüística na TVG é o de contribuír á fixación dunha variedade estándar para o galego, ó establecemento e desenvolvemento dunha variedade común apta para tódolos ámbitos de expresión e de comunicación. Unha variedade

"exemplar da lingua, abstracción por encima da lingua común que serve como patrón de orientación, como pauta de corrección, como *ideal lingüístico* (...) vehículo de cultura dunha comunidade e teito común das variantes dialectais" (Cf. Kabatek, 1991: 40).

Pero o obxectivo ten que ser máis ambicioso. No mundo contemporáneo, co desenvolvemento dos medios de comunicación de masas e a substitución por estes do mundo da *galaxia Gutemberg*, a variedade estándar depende cada vez máis dos medios audiovisuais, nomeadamente da televisión. Os falantes identifican esa *lingua exemplar* de comunicación co que falan os *bos falantes*, identificados cada vez máis cos profesionais dos medios de comunicación¹². No caso de Galicia, a TVG está concibida tamén para imbuírlle á sociedade galega a consciencia dunha variedade estándar:

"as linguas non se aprenden de modo natural pola vista nos manuais e nos escritos; apréndense pola imitación (normalmente inconsciente) de modelos. E cando un modelo pode multiplicarse instantaneamente millóns de veces estamos ante un instrumento revolucionario e dunha eficacia extraordinaria, tanto para ben como para mal" (Cf. Kabatek, 1991: 40).

¹² Cf. Kabatek (1991: 40)

A TVG debe contribuír á fixación do estándar do galego, e tamén a desenvolvelo, adecualo e trasladalo á consciencia da sociedade. Para cubrir estes obxectivos cumprirá trazar un programa de planificación lingüística encamiñado á fixación dun *modelo de lingua* para a TVG. Pola entidade da TVG, este modelo deberíase estender a tódolos medios de comunicación de Galicia, públicos ou privados, que teñan o galego como lingua vehicular.

A avaliación dos labores de planificación lingüística na TVG durante fainos chegar a unha serie de conclusións que comentamos de seguido.

a) A inexistencia dun SNL, solicitado insistentemente polos asesores lingüistas da TVG, impediu que se poida falar de sistematización da planificación lingüística.

b) Non hai, pois, ningún intento de sistematizar e de aplicar un modelo de lingua para a TVG.

c) Os traballos do asesor lingüista da TVG consistiron ata hoxe nunha simple corrección ortográfica, morfolóxica, léxica e sintáctica -esta en menor medida- dunha parte mínima da programación: os telexornais. Non deixa de ser un traballo superficial, pois a corrección está sometida ó ritmo de elaboración dos telexornais. Non se pode garantir, por tanto, o correcto emprego do idioma nestes espazos.

Co paso do tempo, comezouse a exercer un labor de control, sempre posterior á elaboración do produto, sobre as dobraxes; posteriormente, sobre algúns programas de produción propia. As condicións seguen sendo precarias, pois unha soa persoa para exercer-lo control do 47% da programación (as dobraxes) é insuficiente. Ademais, ó non estaren sistematizados os modelos para o asesoramento e o control, estas actuacións parciais tamén son insuficientes. Os resultados non poden ser satisfactorios.

d) O traballo do asesor lingüista da TVG está guiado polo voluntarismo, loable, pero normalmente insuficiente e, por tanto, frustrante profesionalmente, de escaso rendemento.

e) A falta de coordinación entre os técnicos impide normalmente a simple unificación de criterios de corrección.

Cando a TVG comeza a emitir xa son oficiais as *Normas Ortográficas e Morfolóxicas do Idioma Galego*, elaboradas pola RAG e polo ILG. O *galego identificado*, como escolla normativa¹³ elevada ó estatus de oficialidade polos poderes públicos, foi a base dos criterios de corrección orientados á fixación dunha variedade estándar para a lingua galega. Tamén se contou cun material normativo mínimo, como a *Gra-*

¹³ Cf. Santamarina (LRL: 10-14) para conceptos de *galego identificado* e *galego satelizado*.

*mática Galega*¹⁴ ou, posteriormente, o *Vocabulario Ortográfico da Lingua Galega*¹⁵. Temos que lembrar tamén os distintos dicionarios editados nos últimos anos. Estas obras, aínda que non foron material de traballo de uso continuo, foron contribuindo á fixación dun corpus léxico no que se pode detecta-las contribucións que partiron do asesoramento lingüístico da TVG.¹⁶

Podemos afirmar que se deron pasos importantes no proceso de selección dun léxico básico para a lingua galega, pese á non existencia dun Dicionario Xeral da Lingua. Se tomámo-lo esquema proposto por Haugen como modelo para a planificación lingüística (Cf. Haugen, 1987: 64), observamos que os procedementos de *graficación* e de *gramaticación*, incluídos no proceso de *codificación*, a penas merecen un tratamento que vaia máis alá da corrección lingüística e da aplicación dos procedementos de *avaliación* e de *corrección* incluídos no proceso de *execución*. A elaboración dun modelo de lingua para a TVG deberá ter como obxectivo principal completa-lo proceso de *lexicación* e iniciar un novo proceso, non definido por Haugen, ó que lle podemos chamar *elaboración do estándar oral*. Será necesario, igualmente, centrarse no *desenvolvemento funcional* da lingua, é dicir, no proceso de *elaboración*; tanto no aspecto da *modernización terminolóxica* coma no do *desenvolvemento estilístico*, mediante o estudo das posibles *variantes diafásicas* (Cf. Kabatek, 1991: 44 e Marí, 1992: 121-135) adecuadas ós distintos ámbitos de uso da programación televisiva.

Como vemos, pese a que hoxe os asesores lingüistas da TVG podemos contar cun material importante na orientación do noso labor profesional, aínda non está definido explicitamente o modelo de lingua para a TVG. O núcleo dese modelo de lingua debe ser un deseño da *pronuncia patrón* derivada dunha proposta de *estándar oral*. Ese modelo de lingua debe ser suficientemente flexible para definir en tódolos niveis da lingua as esferas de uso da variedade común ou estándar e das variedades xeográficas ou dialectais; un modelo de lingua implicado na creación de *variantes diafásicas*, é dicir, na definición dos *estilos* para os

¹⁴ Cf. Bibliografía.

¹⁵ Sen dúbida, o *Vocabulario ortográfico da lingua galega* é hoxe en día o material máis importante para os traballos de planificación do léxico.

¹⁶ Cabe citar, neste sentido, tanto o *Diccionario Xerais da Lingua* coma o *Diccionario Normativo Galego-Castelán* ou o *Diccionario da Lingua Galega*.

Especial atención merece o *Diccionario de dúbidas da lingua galega*, pois parte dun proxecto orixinario dos servizos de asesoramento lingüístico da TVG (Cf. F. Salgado 1991: 16). O proxecto elaborouse despois fóra do ámbito da TVG pero incorpora no corpus léxico un número importante de formas xa tratadas con anterioridade, por necesidades do traballo, polos asesores lingüistas da TVG.

distintos ámbitos de uso da televisións (telexornais, dobraxe, programas, etc.) (Cf. Kabatek, 1991: 44, e Mari, 1992: 121-135).

Parece evidente que a sociedade galega non está plenamente identificada co uso público do galego en determinados ámbitos, nomeadamente na TVG. A concentración de esforzos en tódolos niveis da lingua, sobre todo na formulación dunha pronuncia patrón identificable como propia por tódolos falantes, é urxente. Está en xogo unha variedade estándar para o galego. A ausencia dun modelo de planificación lingüística ocasiona que os profesionais transpoñan a norma do castelán á do galego en tódolos niveis da lingua. Este feito constitúe un atranco para a consolidación dunha variedade estándar. A ausencia de variantes diafásicas obriga ós profesionais a calca-los modelos do castelán con lixeiras adaptacións léxicas e morfolóxicas.

Quedan moitas tarefas por realizar para levar adiante un proceso de planificación lingüística, imprescindible para restituír ó nivel normal a lingua e a cultura galegas, é dicir, para o proceso de normalización lingüística. Toda tarefa será voluntarista, e en certa maneira inútil, se non parte dunha planificación rigorosa. Todo traballo será esforzo loable pero sen garantía de éxito se non existe un Servicio de Normalización Lingüística na TVG capaz de planificar tarefas e cometidos, capaz de acabar por entregarlle á sociedade galega unha variedade estándar da nosa lingua, unha *lingua exemplar, un instrumento de comunicación digno de ser punto de orientación para os falantes* (Cf. Kabatek, 1991: 48)..

BIBLIOGRAFÍA

- A[lvarez] B[lanco], R. / F[ernández] R[ei], F. / X[ove] F[erreiro], X. (1980): "Galego", in *Gran Enciclopedia Gallega*, vol. 14, pp. 222-255.
- Álvarez, R. / Monteagudo, H. / Regueira, X. L. (1986): *Gramática galega*. Vigo: Galaxia.
- Ares Vázquez, M. C. et al. (1986): *Diccionario Xerais da lingua*. Vigo: Xerais, 1988².
- Cabré i Castellví, M^a. T. (1991): "Os servicios lingüísticos: definición e estrutura", *Cadernos de Lingua 4*, pp. 141-150.
- Compañía de Radio-Televisión de Galicia. [PXP] (1986): *Principios xerais da programación*. Santiago: CRTVG.
- Consello da Cultura Galega [CCG] (1990): *Sobre a situación da lingua*. Santiago: Consello da Cultura Galega.
- Corominas, M. / Llinés, M. (1988): *La televisió a Catalunya*. Barcelona: Els llibres de la frontera.

- Fernández Salgado, B. et al. (1991): *Diccionario de dúbidas da lingua galega*. Vigo: Galaxia.
- Fishman, J. (1988): *Sociología del lenguaje*. Madrid: Cátedra, 1988³.
- Haugen, E. (1987): *Blessings of Babel. Bilingualism and language planning*. Berlin-New York-Amsterdam: Mouton de Gruyter.
- Instituto da Lingua Galega / Real Academia Galega [ILG/RAG] (1990): *Diccionario da lingua galega*. Santiago: ILG/RAG.
- (1982): *Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego*. Santiago: ILG/RAG, 1985⁵.
- Kabatek, J. (1991): "Interferencias entre galego e castelán: problemas do galego estándar", *Cadernos de Lingua 4*, pp. 39-48.
- L. Dobao, X. A. (1990): "Normalización lingüística e medios de comunicación", *A Trabe de Ouro 2*, pp. 247-259.
- Marí, I. (1992): *Un horitzó per a la llengua*. Barcelona: Empúries.
- Monteagudo Romero, H. / García Cancela, X. (coords.) (1988): *Diccionario normativo galego-castelan*. Vigo: Galaxia.
- Ninyoles, R. L. (1991): *Estructura social e política lingüística*. Vigo: Ir Indo.
- Parlamento de Galicia [LNL] (1988): *Lei de normalización lingüística*. A Coruña: La Voz de Galicia.
- [LCRG] (1988): *Lei reguladora do consello asesor de RTVE en Galicia. Lei da Compañía de Radiotelevisión de Galicia*. A Coruña: La Voz de Galicia.
- Rotaetxe Amusatagi, K. (1988): *Sociolingüística*. Madrid: Síntesis.
- Santamarina, A. (LRL): "Lingua galega: norma e standard", in *Lexikon der Romanistischen Linguistik*. Vol. 6. Tübingen: Max Niemeyer (en publicación).